

EGYHÁZ ÉS POLITIKA (II. rész)

VI. A miért politizáljunk kérdése sajátos erdélyi: számbelileg kisebbségi helyzetünkben

A III. fejezetben a *miért politizáljunk?* elvi és gyakorlati kérdéseit érintettem - általános megközelítésben. A következőkben a sajátos, ún. „kisebbségi politizálásunkról” lesz szó.

1. Bevezető

Minden emberi élet személyes és helyi. Minden helyi életnek megvan az egyetemes és nemzetközi távlatai, de egyedi körülményeivel egy területhez és annak társadalmi helyzetéhez kötött. Így életünket közösségeink kötelékeiben éljük.

Egyházunk, az egyetlen Erdélyben alapított **magyar történelmi egyházként**, amely „közös történelmi múltban élő, és ugyanazon nyelvet beszélő híveket tart és gondoz keretei között”⁴⁷, kötelességszerűen vállalja a nemzeti jelleget.⁴⁸

A nemzeti jelleg felvállalásából természetesen következik erdélyi magyar nemzetközösségünk sajátos létkérdései iránti felelősségvállalás: a meglévő közösségi jogaink védelme, és a megillető, de nem biztosított jogainkért folytatott küzdelem vállalása, ami elválaszthatatlan a politikától. Számbelileg kettős kisebbségi helyzetben létező erdélyi magyar unitárius egyházunknak van tapasztalata az elnyomatásból és jogfosztottságból, ami természetesen önvédelemre ösztönöz. Amennyiben **népegyház** maradunk, nem áll módunkban kitérni a hűség elől.

2. Fogalmi tisztázások

A politika - dolgozatom elején történt - általános meghatározását ki kell egészítenem a számbelileg kisebbségi helyzetből fakadó sajátos szempontokkal.

Eszerint a „**kisebbségi politizálás**”⁴⁹: a jogainkért vívott harc eszköze, s mint ilyen, természetesen nem pártharc, és nem úri huncutság, hanem alapvető szükséglet és kötelesség, jövőnk és létünk iránti felelősségvállalás.

Számbelileg kisebbségben élő nemzeti közösségünk védelmében fellépni (például a csendes etnikai tisztogatás ellen): politika fölötti dolog, elsősorban élettiszteltet. Aki létjogot véd, az több, mint politikus. A „kisebbségi politizálás” ösztönzője sohasem a hatalom, hanem az önvédelem.

- A **közösségi jog** meghatározása: az egy közösségben élő egyének személyes jogainak az eredője, ami több a személyes jogok többes számánál. Olyan sajátos jegyeket is tartalmaz, amelyek csak közösségben élhetők meg.

- A **kisebbség** fogalmának tisztázása:

Mi, erdélyi magyarok egy adott ország határai között *számbelileg kisebbségben élő nemzeti közösség* vagyunk. Tehát elsősorban közösség és nem kisebb-

ség. A szomorú trianoni valóságot kényszeredetten tudomásul vesszük, azonban a kisebbségi (ön)minősítést nem fogadjuk el! Következően „kisebbségi politizálásunk”, a jogainkért folytatott érdekvédelmi küzdelmünk, nem szabad helyet adjon az esetleges kisebbségi érzés semmilyen megnyilvánulásának, hanem társuljon inkább a hátrányos helyzetben levők erkölcsi többletre való törekvésével. Ez egy út lehet a politikai fenn- és tisztánmaradáshoz.

3. Szempontok a „kisebbségi politizáláshoz”

- Erdélyi unitárius egyházunk egyszerre **unitárius** és **magyar**, e két jelleg számunkra elválaszthatatlan. Egyházként egyik fő feladata **Isten igazságának** a hirdetése. Amennyiben ez megegyezik „**magyar igazságainkkal**”, másszóval amennyiben meg vagyunk győződve magyar igazságaink isteni eredetéről, hirdetésük ugyancsak feladatunk. (Még akkor is, ha kissé elfogult ellességeink piros-fehér-zöldnek látják ezt az igazságot, és hirdetése miatt átkot kiáltanak reánk.)

- Egy ilyen felvállalható igazságunk az, hogy a **kisebbség joga az egyenlőséghez éppen a mássága**.⁵⁰ Ezen elv érvényesítéséért szorgalmaznunk kell a fogyatékos többségi demokrácia hiányosságainak pótlását, amit elsősorban a törvényhozás útján, megfelelő alaptörvényekkel lehetséges (alkotmány, különféle önrendelkezési törvények - területi is!, kultusztörvény, tanügyi törvény stb.).

A többségi demokrácia nagy fogyatékosága, hogy a többség akaratát a törvényhozás útján és a törvényesség látszatával rákényszerítheti a számbeli kisebbségre. Például egy tökéletlenül működő demokráciában 51%-nyi többség azt is megszavazhatja, amennyiben a jószándék vagy a nemzetközi nyomás nem tartja vissza, hogy a 49%-nyi kisebbség csak 49%-nyi levegővételre jogosult, s amennyiben ez nem tetszik: hagyja el az országot. Éppen ezért, egy parlamenti demokrácia alapvető feltételként - a demokrácia alapszabályaiként - kellene tartalmazza a **különböző kisebbségek jogainak alkotmányos biztosításait**.⁵¹

Ezen követelmény alapja nem az előnyös megkülönböztetés („pozitív diszkrimináció”) igénylése, hanem az **Isten előtti egyenlőség** elfogadtatása.

- Az előbbi követelményből következik az **egyenjogúság (vagy jog-egyenlőség)** és a teljes **egyenrangúság** közti különbségtétel, nyilván ez utóbbi igénylésével.

Egy példa az egyenjogú és egyenrangú közti különbségre: az egyenjogúság vagy jogegyenlőség azt jelenti, hogy *a meglévő (adott) törvények lehetőségeivel egyformán élhetünk*, azonban ezen törvények lehetnek rosszak és szerfelett igazságtalanok is. Az egyenrangúság több, mint a törvény előtti egyenlőség: *a törvény általi teljes és valós egyenlőséget* jelenti, amit *bármiféle hátrányos megkülönböztetéstől mentes, méltányos és igazságos törvények* biztosíthatnak. Hogy érthetőbbé tegyem az előbbieket, a tanügyi törvény esetét idézem. Ezen, beolvasztásunkat célzó törvény, az 1995. évi változatában lehetőséget ad, hogy a romániai oktatási rendszer bármely intézményében tanulhassunk - a többségi nemzetiségűekkel együtt - *románul*, azonban *az anyanyelvű oktatást* minden

szinten nem engedélyezi. Az egyenrangúság, végső soron, az emberi méltóság egyenlő tiszteletén alapszik.

- Kisebbségi politizálásunk rendjén, jogaink védelme mellett, a **valós megbékélés** szorgalmazása is kötelességünk, ami csakis a másság és méltóság kölcsönös tiszteletére épülhet.

- A valós megbékélés érdekében óvakodnunk kell a **valós szélsőségektől**, és másokat is figyelmeztetni kell szélsőségeikre.

„Egy egyház annyira kötődhet egy nemzeti közösséghez, amennyiben az így vállalt szerepe az egyetemes keresztény értékek alapján is vállalható; amennyiben egy közösséget, mint természetes emberi közösséget véd... Ugyanakkor az egyetemes értékei alapján kell fellépnie a kereszténységnek akkor, amikor egy egyház abszolút értékévé nyilvánítja a nemzetet - vagy bármilyen más közösséget -, s minden mást annak akar alárendelni. Minden egyháznak kötelessége, hogy tiltakozzon” [politikai síkon is! - Sz.L.] „minden olyan szándékkal szemben, amely bármilyen emberi értéket, elkötelezettséget kizárólagossá akar tenni, aminek elkerülhetetlen következménye minden más érték rombolása.”⁵²

- Politikai érdekvédelmünk közvetett módja a **választásokon való részvétel**.

Községünknek vannak olyan egyénei, akik ezt tagadják, a választásoktól elvből tartózkodnak, és nem értik meg, hogy a választásoktól való távolmaradásunkkal nem a kisebbségi állapotunk hitelesítését tagadjuk meg, hanem élehetlenségünkről és vakságunkról (= valóságghűség ellentéte) teszünk bizonyosságot. És aki törvényhozás útján hagy jármot tenni a nyakába, az törvényesen is méltó annak hurcolására.

4. A számbelileg kisebbségben élő közösségek papjainak politizálásáról

A lelkész politizálása természetes emberi jog gyakorlása. Ez nem vitás. A következőkben a sajátos „kisebbségi” helyzet szemszögéből vizsgálom a *miért* kérdését.

A tömör válasz az lehetne, hogy a kisebbségi sors papok általi, tehát közösségvezetői tisztségben való vállalása kötelesség. Ezen állításomat a tételszerű érv-igazolás helyett történelmi példákkal és személyes vélemények megszólaltatásával igyekszem alátámasztani.

Talán sorsszerűség, hogy az erdélyi magyar nép papeszménye: a tudós, tiszteletes prédikátor, ill. plébános, aki nemegyszer mindenese volt népének a történelem folyamán. A rájuk bízottak nemcsak azt várták tőlük, hogy lelki ügyekben legyenek eligazítóik, hanem más területen is. Most csak három nagy XX. századi egyházvezetőre utalok a fenti vonatkozásban: Ferencz József, Márton Áron, Tőkés László (betűrendi sorrendben). Közéleti szereplésük politikai vetülete közismert.

De az érvelést **Dávid Ferenc** példájával is kezdhethetném. Mi lett volna, ha Dávid Ferenc azt mondja: én pap vagyok, nem politizálok, és nem játszik közre a vallásszabadság törvénybe iktatásánál? Bizony, még több nyomorúság... Mert az általa szorgalmazott 1568. évi tordai országgyűlési határozat *nemcsak valláspolitikai* jelentőségű, hanem évszázadokra kiható - az elnyomott erdélyi egyházaknak részleges védelmet nyújtó - *állampolitikai* törvény lett.

A *miért* kérdésre az egyik leghitelesebb válasz Tőkés László püspök úr fogalmazásában a következő: „Amikor azt kérdezik tőlem, hogy miért politizálok, és bírálatok érnek amiatt, hogy nem kizárólag az egyház ügyeivel foglalkozom, olyankor azt szoktam válaszolni, hogy itt mindennek kell lennie az embernek. Nekünk nem adatott meg az a fényűzés, hogy mi válasszunk, hanem minket választ az élet. Ez a sorsunk. Más, szerencsés nemzeteknél a hivatásos politikusok úgy kitermelődnek, mint nálunk a különböző kézműves mesterségek mesteremberei. Itt azonban mindig másoknak kellett vállalniuk ezt a munkaterületet, ilyenformán ez történelmi szükségszerűség. Nem föltétlenül a kis nép nagyot akarása ez, vagy kicsinységünk pusztá tagadó ösztöne. Kénytelenség.”⁵³

Ugyancsak tőle - gyalázói szerint a politika püspökétől - származik az alábbi hivatásértelmezés: „Mivelhogy mi mindig a tüzek oltásával, a mindennapi teendőkkel voltunk/vagyunk elfoglalva, én mindenkor inkább a nemzet napszámosának éreztem magam, semmint teológusnak vagy papnak.”⁵⁴

Végül egy másik találó érvelést idézek: „Mert kevés Krisztus dicsőségét fénylő homlokkal zengeni, mikor mellettünk nap mint nap kaján vigyorral tapaszták sárba azt az igazságot, amelyet Krisztus hirdetett, mely a kisebbséget is megilleti, s melyért az egyháznak szót emelni vér szerinti kötelessége.”⁵⁵

Hogy ezen kötelességének eleget tehessen, a kisebbségi egyháznak minőséginek kell lennie. Ehhez pedig minőségi papok kellene, akik híveik egyéni és közösségi védelmét alkalom szerint politikailag is eredményesen megkísérlik. Jó lenne ezt feladatunknak érezni a lelkes- ill. önképzésben, mert ha olyan egyházközségi vezetők leszünk, akik nemzettudata az ún Székely Himnusz éneklésére korlátozódik, és akiknek „világnézete csupán jól álcázott világ-vakság, addig egyház és kisebbség viszonyáról hosszú távon elmélkedni meddő agytorna csupán”⁵⁶

5. A fejezet összefoglalása

A „kisebbségi politizálás” igenlése mellett próbáltam érveket felsorakoztatni. E kérdéssel a mai nehéz, felelősségteljességet kívánó időben szerfelett alkalomszerű foglalkozni. Vállunkon a múlt súlya (a számbelileg kisebbségi állapot), nyakunkon egy utálatos nacionál-kommunista hatalom elnyomása [1996 májusában - Sz. L.], szívünkön jövőnk felelőssége. Ilyen helyzetben számomra elképzelhetetlen a „kisebbségi politizálás” szükségességének megkérdőjelezése. Ha mégis elvből: erkölcsi, vallási megfontolásból vagy ilyen-olyan szellemi fennsőbbiségtudat göggyével távol tartanánk magunkat a politikától, úgy járunk, mint a „bűnösök közti néma cinkos”, aki esetleg azt képzei hallgatásáról, hogy bölcsesség, holott nem veszi észre: nem a bölcs belátás, hanem az elnyomók és saját félelme fogta be a száját. A hallgatás mindig a hóhért hátorítja, a politikától való távolmaradás az elnyomó hatalmat erősíti. Ezt nem ártana tudni, és ehhez tartani magunknak.

VII. Első függelék: az egyház és politika (állam) viszonyának alakulása a kereszténység történetében

A kereszténységnek a politikához való viszonya a teljes elvetés és a teljes azonosulás, a politikai hatalom általi üldöztetés és a legfőbb politikai hata-

lom megszerzésére irányuló törekvés szélsőségei között változott. E viszony változásai szerint a kereszténység történetét három nagy korszakra oszthatjuk:

- (1.) a kezdetektől a IV. század első feléig;

- (2.) az ún. Nagy Konstantin-i korra: a IV. századtól a reformációig, ill. a XVIII. századi felvilágosodásig;

- (3.) a legutóbbi 200 évre.

Az első és harmadik korszak rokon egymással abban a tekintetben, hogy a keresztények mindkettőben egy nemkeresztény, ill. vegyes (többvallású), a kereszténységgel szemben közömbös, vagy éppen ellenséges közélettel álltak szemben.

Az **1. korszak (keresztényüldözések kora)** viszonyára jellemző, hogy a kereszténység nem a megalkuvást, hanem a hit bátor megvallását fogadta el követendő példaként.

A **konstantini fordulat után** a viszony gyökeresen megváltozott, hiszen a hatalom gyakorlói közt is egyre több keresztény volt. Majd a kereszténység államvallássá nyilvánítása nyomán az egész 2. korszakban kereszténység és közélet elvileg azonos volt, mert a társadalom, az állam, a politika egyaránt hivatalosan kereszténynek nyilvánította magát. E korszak „keresztény” államaiban a vallási és társadalmi élet közötti határ elmosódott: a vallási élet egyben társadalmi élet is volt, és a társadalmi, politikai élet elválaszthatatlanul összefüggött a vallásos világnézet elemeivel. Az egyes keresztények közéleti felelőssége ilyen körülmények között abban nyilvánult meg, hogy az elveket szembesítsék a gyakorlattal, a kinyilvánított igényeket a ténylegesen megélt kereszténységgel.

A keresztény egyház-állam viszony elméleti megalapozójának Ágoston tekinthető. Az egyre erősödő egyház az ő politikaelmélete nyomán a világot két részre osztotta: a kegyelem és a természet tartományára, amelyben a kegyelem az elsődleges. Innen már csak egy lépés azon politikai következtetés levonása, miszerint az egyház fölötte áll a világi politika hatáskörének. Az investitúraharc valójában az egyház harca az ágostoni kegyelemtan politikai érvényesítéséért. A viszony elvi megalapozásához nagyban hozzájárult még Aquinói Tamás: *De regno* című művével.

A korszak legfőbb jellemzője az, hogy az egyház és állam közti szövetség⁵⁷ kereteiben az egyház részéről megindult a hatalomhoz és gazdagsághoz való nagyfokú kötődés, s ezzel nőtt a vallásos igények iránti érzéketlenség⁵⁸, ami válaszút elé állította az öntudatos keresztényeket. Ebben az ellentmondásos helyzetben a keresztények egy része felvette a küzdelmet az evangélium-szerűbb közéletért, a másik, kiábrándult része az elzárkózást, a társadalomnak és közéletnek való hátat fordítást választotta.

Az első csoport legkiválóbb gondolkodói, a visszásságok és eltorzulások, elsősorban az egyházi hatalomvágy ellen hadakozva, már a középkorban eljutnak az egyházi és világi hatalom szétválasztásának gondolatáig (Dante: *Monarchia*), valamint a népfelség: a demokrácia szükségességének megfogalmazásáig (Páduai Marsilius: *Defensor pacis* - 1324). Ezen haladó elvek megvalósulása a felvilágosodás utáni korig várat magára. Addig is az európai

történelemben a felsőbbtség iránti vak engedelmesség tűnt a helyes és általános keresztény politikai magatartásnak.⁵⁹

A **reformáció** ezen a téren is újraértelmezést végzett. Az *ortodox-protestantizmus* felfogása szerint a keresztény ember a Római levél 13. fejezete alapján politizál, a politikai hatalom közvetlenül isteni, mert „nincs más hatalom, csak Istentől” és „a felsőbbtség Isten szolgája a mi javunkra”. (Róm13,4a)

Vajon az elnyomó: ember-, élet- és demokráciaellenes, végső soron: istentelen hatalmak Istentől vannak?

Tény, hogy a történelemben nem találunk tökéletes társadalmi berendezkedést, és minden rendszernek megvannak a maga fogyatékoságai. De az eleve emberellenes rendszerek nem származhatnak Istentől!

Ezért az *én felfogásomban* az állam nem más, mint a népfeltség letéteményese, azáltal, hogy az egész nép bizonyos, őt megillető jogokat átad az általa választott képviselői szervnek (felruházza ezek érvényesítésére), de ezen jogok birtokosa marad; egyáltalán nem mond le róluk, csak átadja, hogy az ő nevében kormányozzanak. A „felsőbbtség” a társadalmi, végső soron a természeti rend szükségességének a következménye, és annyira való Istentől, amennyiben képviselői magatartása, eljárásai, céljai és szándékai is isteniek. Amikor az önkényessé vált államhatalom már nem szolgálja azt a közjót, amire hivatott; amikor alattvalói sorba taszítja és jogaiból kiszákmányolja polgárait; amikor leköti az egyházat és a demokráciát, áthágva ezzel illetékességét, az léte alapjait elvesztette és ellenállásra számíthat. A lázadás, a rendszer megdöntését célzó törekvés ez esetben törvényesen igazolt, sőt több, mint joga, egyenesen kötelessége a megmerényelt és szenvedő népnek. Az egyház üdvös hivatásbetöltést végez, ha ilyen ellenállás megszervezéséhez bármivel hozzájárul. A történelemben erre is találunk gyönyörű példákat.⁶⁰

Visszatérve a történelmi fonalra, a reformáció elterjedésének területén az egyház-állam viszony a gyakorlatban nem sokat változott: megmaradt a szoros kapcsolat, sőt államegyházi kísérletek sem voltak híjával. Példaként említem a skandináv országok evangélikus államegyházait; az egyes svájci kantonok és német református választófejedelemségek példáit; közelebbről az erdélyi „református fejedelem egyháza” állapot elnyomással járó visszasságait.

Az egyház és állam szétválasztása terén a **felvilágosodásnak** volt döntő szerepe. Ekkor kezdődött el az a folyamat, amely során fokozatosan, területileg és lényegileg kisebb-nagyobb mértékben megtörtént a szétválasztás: az egyház *intézményileg* kiszorult az állampolitika mindennapi életéből. Ezzel egy időben megnőtt az elkötelezett, hitüket és hitük kultúráját tudatosan vállaló keresztények *személyes* politikai, társadalmi és közéleti szerepe. Dicséretre méltó egyes egyháziak ilyen jellegű szerepvállalása, amellyel a demokráciák és jogállamok kiépítéséhez, az emberi jogok érvényesítéséhez érdemlegesen hozzájárultak.⁶¹ Külföldi unitárius vonatkozásban főleg az amerikai egyesült államokbeli, angol és Fülöp-szigeteki hittestvéreink példája kiemelendő.

Magyarországon az 1848. évi vallásügyi törvények után, 1894-ben fejeződött be a szétválasztási folyamat, a polgári házasságról és állami anyakönyvezésről hozott törvényekkel.

A XX. század átkos **parancsuralmi rendszerei** az egyház-állam viszonyban is újat hoztak: az egyoldalú függést az utóbbi javára, ami az egyházi önkormányzat elsorvasztásával és a legbelsőbb ügyekbe való beleszólással, majd a legsúlyosabb elnyomással járt.

A teljes szétválasztás napjainkig sokhelyt megvalósult, de még mindig vannak rendkívüli állam-egyház kapcsolatok, vagy ilyen jellegű törekvések és igények. (Pl. több „nemzeti” katolikus egyház, a skandináv evangélikus egyházak vagy a görög és román görögkeleti egyházak esetében.)

A teljhatalmú kommunista rendszerek bukásával az egyház-állam viszony újraértelmeződött, ami nagyjából a rendszer előtti jeleg visszaállítását eredményezte, - jobb házaknál a korigények figyelembevételével.

A **mai** viszony, ill. igény összefoglalása a *szabad államban szabad egyház* elv kellene legyen. Eszerint a szétválasztott állam és egyház között kizárt az alárendelő viszony, ami az Isten és ember szolgálatára hivatott egyházakat az állami hatóságok eszközévé fokozná le. Ehelyett az ember és társadalma szolgálatát célzó egészséges együttműködés kellene jellemezze viszonyukat.

Unitárius Világszövetségünk vonatkozó kongresszusi állásfoglalásai ilyen (jó) irányban mutatnak, és a gyakorlatban is ilyen szellemben vállal politikai szerepet: részt vesz az ENSZ munkájában, hogy segítse azokat a vallásos szervezeteket, amelyek érdekeltek a vallásszabadság védelmében; az IARF kommunikációs hálózatot épít ki a számbelileg kisebbségben élő vallási közösségek megsegítésére, és emellett nyilvános megmozdulásokat is támogat a vallásszabadság és az alapvető emberi jogok érdekében.⁶² Tehát az IARF politikai területen az emberi jogokra (kiemelten „szívügyünkre”, a vallás- és lelkiismereti szabadságra) összpontosít; és fellépése hiteles, lévén egy olyan kisebbségi közösségek társulata, amelyek az idők folyamán rengeteg hátrányos megkülönböztetést és üldöztetést szenvedtek, de egyháztörténelmükhöz vérontás és elnyomás nem tapad.

Magyar unitárius egyházunkról ugyanez mondható el.

Egyházunk működésének kezdete az unitárius fejedelem által vezetett Erdély történelmének azon éveire esik, amikor - az 1568. évi tordai, majd az 1571. évi marosvásárhelyi országgyűlési határozatok következtében - a vallásszabadság és vallási türelem földjévé lett. Egyházunk ezen vívmányhoz való hozzájárulása ismert. János Zsigmond halála után egyházunk államhoz való viszonyát közel 300 éven keresztül az elnyomás jellemezte (az ellenreformációs katolikus és a dicsőséges református fejedelmek, valamint a közvetlen vagy közvetett hécsi kormányzás idejében egyaránt). Ezen belül voltak időszakok, amikor az állampolitikából teljesen kizártak, de a politikai önvédelmet a vallásszabadság törvénye, valamint a legkiválóbb világi és egyházi híveink hozzáértő tevékenysége részben biztosította. A XIX. század második felében kezdődő új korszakban egyházunk általában a társadalmi fejlődés és az emberi jogok érvényesítése mellett foglalt állást. Unitárius nagyjaink az ember- és egyházpróbáló XX. században sem zárkóztak el a politikai szerepvállalástól. Közéleti kötelességeiknek eleget tettek az alkalmas időkben; az alkalmatlan időkben pedig a lehetőségek szerint. A két világháború közötti „első román világháború” egyházunk példásan felvállalta nemzeti kötelezettségeit. Ez nem azt

jelenti, hogy a „második román világ” kommunisták uralta évtizedeiben megalkuvó egyház lettünk volna, sőt az 1956-os események után az unitárius egyházi személyek számarányukon felül kerültek a kommunista börtönökbe. De emellett büszkén nézhetünk fel magyar testvéregházaink olyan nagyjaira, mint Márton Áron, Mindszenty József és Tőkés László, akik alkatmatlan időkben való kiállása felbecsülhetetlen értékű és örök példa. Ők is megkapták jutalmukat: börtönt, száműzetést és üldözést - állami kitüntetést egyikük sem...

VIII. Második függelék: Egyházpolitika

A fogalomtisztáztásnál láttuk, hogy az egyházpolitika jelentésbelileg független az egyház és politika kérdésétől, mondhatni: más lapra tartozik. Az egyházvezetőség eljárásmodszereit jelenti, belső ügyei rendezésére.

DE: ahhoz, hogy az egyház hozzájárulhasson a demokrácia felépítéséhez és kiteljesítéséhez, szükséges, hogy saját maga is demokratizálódjon: tisztává és átlátszóvá váljon minden szinten és vonatkozásban; az élő önkormányzati elv szellemében vezetői fogadják el az alulról jövő jószándékú híralatot, és vegyék figyelembe a fejlődést, kibontakozást és erősödést eredményezhető kezdeményezéseket. Unitárius örökségünk védelme a múltra épülő fejlődés munkálását is jelenti - mindez szoros összefüggésben az előbbiekkal. A *szabad államban szabad egyház* követelménnyel, a *demokratikus államban demokratikus egyház* is korigény.

Eszerint, a jelen és jövő politikai kihívásaival szemben, olyan egyházakra van szükség, amelyek nem követnek „restaurációs törekvéseket, amelyek az új szellemi és vallási kihívásokra nem a hierarchia és a bürokrácia eszközeivel válaszolnak, hanem kifelé és befelé, alapjukhoz közel, a problémák tudatában fejtik ki tevékenységüket. Amelyek nem centralisztikusan, hanem pluralisztikusan szerveződnek, amelyek nem dogmatikus beállítottságúak, hanem képesek a párbeszédre. Nem önmaguk körül forognak, nem önelégültek, hanem minden hitbéli kétely mellett a jövő kérdéseit önkritikusan és a megújulást keresve közelítik meg.”(Hans Küng)⁶³ Mert „egy bürokratikus, tekintélyelvű egyház harikádokat emelne egy szabad és szolidáris társadalom felépítése elé, és ő maga is elpusztulna. Ellenben egy közösségi egyház hozzájárul az olyan társadalom felépítéséhez, amilyenre az emberiség vágyik.”⁶⁴

IX. Összefoglalás

Ha egy mondatban kellene összefoglalnom dolgozatomat, ez a következő lenne: **az igazság uralta új Menny várása számomra az igazságos Földért való politikai harcot kötelezően jelenti.**

Jegyzetek

⁴⁷ Tamási Áron

⁴⁸ Lásd még a következő érvelést e kérdésben: „Az emberiségnek minden egyén különböző közösségek tagjaként része, kikerülhetetlenül beleágyazódik közösségekbe, amelyekből felépül az emberi társadalom, s amelyeknek védelme hozzátartozik az egyház azon egyetemes elkötelezettségéhez, hogy az életet, a teljes életet próbálja védelmezni. Ilyen értelemben kötelesség az,

ha az egyház vállal egy közösséget. " - Zalatnay István: Etnikai közösség: kihívás és feladat az egyházak számára régióinkban. In: Egyház és Világ, 1991/15-16, 23k.

⁴⁹ Tőkés László, a sajátos: számbelileg kisebbségi közösségeink létkérdéseinek megközelítésénél használja a kisebbségi teológia fogalmát, amely „emberi és közösségi magatartásunk és politikai viszonyulásunk kialakításában egyaránt hasznunkra lehet. " - Tőkés László: A kisebbség teológiájához, Ideje van a szólásnak, Nagyvárad, 1993, 7–17.

⁵⁰ „ A kisebbség joga az élethez a mássága. " - Németh László

⁵¹ Egy svájci egyetemi tanár, Kőgi azt írta egyszer az 1950-es években: a demokrácia nem abból áll, hogy a többség kérlelhetetlenül érvényesíti és véghezviszi jogait, hanem inkább abban, hogy milyen lelkiületet tanúsít az alkotmányhoz hűnek maradó kisebbségekkel való bánásmódban.

⁵² Zalatnay István: i. m.

⁵³ Tőkés László, a 21. jegyzetnél i. m. 74.

⁵⁴ Uo. 73.

⁵⁵ G. G. (?) : Egyház és kisebbség. In: Egyház és világ, 1990/10, 40–41.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ A görögkeleti egyház-állam közti kapcsolat tanában van egy jellegzetes fogalom: *symphonia*. Körülbelüli jelentése: isteni összhang. Oroszországban az 1905. évi forradalom előtt ez jellemezte az egyház-állam viszonyt.

⁵⁸ „Az egyház megnövekedett hatalomban és gazdagságban, de kisebblétté erényekben.” - Jeromos (egyházatyja)

⁵⁹ A fenti (reformációig terjedő) részt a következő tanulmányok alapján állítottam össze: Boros János: Ember és közösség, továbbá Katus László: Keresztény közélet és történelem. Mindkettő a Kereszténység és közélet, Bp. - Pécs, 1991, tanulmánykötetben jelent meg.

⁶⁰ 1986. II. 22–25. között 77 óra alatt a Fülöp-szigetek halálra szánt, de reménykedő népe felszabadította magát egy 14 éves zsarnokság elnyomása alól. A nép mögött, között és előtt ott állt a nemzeti katolikus egyház, amely politikai fellépése révén „ beoltotta a forradalomba a hit megmentő erejét ". Először a katolikus egyház történelmében, a vezetők hirdették meg a forradalmat, és nem csupán utólag ismerték el annak az eseményeket. Ez úgy történt, hogy a püspökkari konferencia egy nyilatkozatban a frissen lezajlott elnökválasztásokat „páratlan csalások sorozataként” bélyegezte meg, s elítélték a szavazók tudatos félrevezetését, a szavazatok tömeges megvásárlását, a megfélemlítést, a zaklatást, az erőszakot és a gyilkosságokat. Ezután figyelmeztették a kormányt, hogy nincs erkölcsi alapja a hatalom megtartására, és felszólították, hogy amennyiben nem teszi jóvá hibáját, akkor a nép erkölcsi kötelessége lesz, hogy ezt megtegye - erőszakmentes ellenállás útján. A nyilatkozat felolvasása a Győzelem Miséjén történt, egymillió ember jelenlétében, és a forradalom közvetlen kezdetének tekinthető. A háromnapos forradalom az egyház vezetése alatt erőszak nélkül zajlott le.

⁶¹ Pl. jó tudni, hogy a különböző vallásos vezetők az elsők között voltak, akik elősegítették az ENSZ Egyetemes Emberi Jogok Nyilatkozatának megalkotását.

⁶² Robert Traer: Hit és szabadság. In: Keresztény Magvető, 1993/1, 34.

⁶³ Hans Küng: i. m. 174.

⁶⁴ Stefan Wilkanowicz: A demokrácia tízparancsolata keresztény megközelítésben. In: Egyház és Világ, 1991/18, 4.

KOVÁCS ISTVÁN

VOLTAIRE (II. rész)

„Mindig meg leszek győződve róla, hogy az óra az órás létezését, a világegyetem pedig Isten létezését bizonyítja.” (Voltaire)

2. FILOZÓFIÁJA

A francia felvilágosodás filozófiáját a racionalizmus uralma jellemzi. Már első nagy képviselője, Pierre Bayle (1647-1706), a Descartes-i racionalizmusból¹ kiindulva leszögezi: *„Az ész a legmagasabb ítélőszék, amely legfelsőfokon és fellebbezés nélkül dönt mindenről.”*

Bár a 18. századi francia filozófia már inkább az angol empirizmus hagyományaira épít², általános világnézeti értelemben - minden empirizmusa, szenzualizmusa és materializmusa ellenére - mindvégig megőrzi a racionalista hagyományt.³ E tágabb értelemben vett racionalizmus szerint a világ alapvetően észelvekkel magyarázható. Helvétius (1715–1771) megállapítása: *„Elveim egyedüli bírója az ész és a tapasztalat”* - az egész francia felvilágosodásra jellemző.

„Minden embert a maga százada alakít ki” - írta Voltaire. Ő sem képez kivételt. Voltaire ugyanis nem rendszeralkotó elme. Több filozófiai rendszert próbál ötvözni, hogy erre az alapra felépíthesse saját elméleti rendszerét. Mindenekelőtt Locke (1632–1704) mérsékelt agnosztikus empirizmusát veszi át. Locke - akárcsak Descartes - az egyén benső intellektuális világából indul ki, ám e világ tartalmait, Descartes-tal ellentétben, nem belülről, velünk született ideákból származtatja, hanem külső tapasztalathól.⁴

A megismerés forrása tehát a tapasztalat. De amíg Descartes-nál a racionalitás mindent áthatott, addig Locke szubsztancia-fogalma elvi határra utal a tapasztalati megismerés területén, valami végképp kifürkészhetetlenre, s a tapasztalati tudás eme elvi korlátozottsága mellett csak a matematikai és erkölcsi ismeret lehet teljes és tökéletesen bizonyos.

Voltaire ugyanakkor mélyen gyökerezik abban a szkeptikus hagyományban is, amely számára az ember feletti elmélkedés általában mindenfajta rendszeralkotás megalapozottságának kétségbevonásához kiindulópontot képez. Ez tulajdonképpen Montaigne vonala, aki - mint Pascal mondja - *„mindenre kiterjeszti általános és oly messzemenő kételkedését, hogy ez a kétkedés önmagát is megsemmisíti, más szóval, kétkedik abban, hogy kétkedik, mivel*